

A I T O L A H D E N   T A L O T   J A   N I I D E N
A S U K K A A T   V U O D E S T A   1 5 4 0
A L K A E N

Olen selvittänyt Aitolahden talonhaltijoita, heidän perheenjäseniään ja sukulaisuussuhteita ensimmäisistä maakirjoista eli vuodesta 1540 alkaen tämän vuosisadan puolelle 1920-30 luvuille, tehden samalla lyhyen yhteenvedon kunkin talon historiasta.

Aitolahti on vanhaa Messukylää ja nykyistä Tamperetta, mutta välillä se oli itsenäinen pitäjä noin 40 vuoden ajan, vuosijaksolla 1924-1966. Aitolahden kulmakunta tunnetaan erillisenä, yhtenäisenä alueena jo 1500-luvun asiakirjoista, mutta se lieene silloin käsittänyt lähinnä Nurmin, Palon ja Sorilan kylät. Aitolahden sijainti Messukylästä katsoen veden takana on varmasti syynä siihen, että siellä on tilojen sukuomistus ollut selvästi vakaampaa kuin Messukylässä, joka sijaitsi pohjoiseen menevän päätien varrella ja jonka kautta niin omat kuin venäläistenkin sotajoukot tavantakaa kulkivat asutusta rasittaen.

Teiskosta ja Kangasalta Aitolahden on erottanut karu erämaa-alue. Muuttoliike Aitolahden ja Teiskon välillä oli muinoin vilkkaampaa kuin Aitolahdelta muille tahoille, mutta siitä huolimatta kanta-aitolahtilaiset menevät vieläkin Teiskoon "ulkomaille", ovat jotenkin olevinaan parempia.

Aitolahden ollessa pieni, naapureistaan eristetty alue, on siellä vanhat talot olleet merkittävästi keskenään sukua ja jopa niin, että kun talo myydään, tulee sinne pienenäistä

vanhankin suvun verta naimakauppojen kautta lähinaapuristosta.

Seppo Suvanto olettaa Tampereen historiassa, neljänneskuntajakoon perustuen, että Messukylä olisi se kylä, mistä Aitolahti aluksi asutettiin. Monet muut seikat puhuvat kuitenkin Takahuhdin puolesta, mm. eräomistukset Aitolahden alueella ja nimistö. Runsaasti nimistöviitteitä Aitolahdella on myös Hämeen heimon tulosuunnalta, Kokemaenjokilaaksosta, kuten esim. Sorri, Rentto, Sälli, Keso, Sarkki, Kölli ja Junkkari. Todella todistavaa aineistoa ei tuolta ajalta kuitenkaan ole, on vain päättelyjä ja arvailuja.

Käsitystä Aitolahden suhteellisen varhaisesta asutuksesta tukee se, että aitolahtilaisilla oli runsaasti erä- ja kalavesiomistuksia muiden messukyläläisten omistusten joukossa. Niitä oli mm. Pihlajavedellä Sorilan Sorreilla, Ähtärissä Nurmin Juopolla ja Hirvenniemen Ruokosella, Lampulla sekä Junkkarilla ja Ruovedellä jälleen Sorrien sekä Palonkylän Utukan ja Partolan erämaat ja vedet. Aitolahtilaisten nimiviitteitä löytyy myös Tornionjokilaaksosta, johon pirkanmiehet muuttivat verottamiensa lappalaisten perässä jo 1300-luvulla.

Asutuksen laajuudesta ja tilojen veroluvuista voidaan päätellä, että Aitolahden asutus syntyi järjestyksessä Nurmi, Sorila, Hirvenniemi. Hirvenniemen Ruokonen ja Keso olivat yksinäistaloja, jotka missään varhaishistoriansa vaiheessa eivät jakaantuneet

pienempiin osiin. Melkein kaikki muu asutus muodosti perinteisiä hämäläisiä kyläyhteisöjä, joissa rakennukset olivat tiiviissä rykelmässä ja yhteinen kylänvainio oli sarkajaossa. Metsä oli kyläyhteistä ja sinne kukin raivasi kaskimaansa ja yksityisiä niittyjä voimiensa mukaan.

Systemaattista tietoa taloista ja niiden haltijoista saadaan vuodesta 1540 alkaen, jolloin laadittiin ensimmäiset maakirjat. Näistä ja eräistä muista lähteistä, on Jalmari Finnen aloitteesta koottu Suomen asutuksen yleisluettelo, jota olen käyttänyt pohjana tutkimuksessani 1540-1760 väliseltä ajalta. Tämä luettelo on osittain ylimalkainen ja vaikeaselkoinenkin, siitä puuttuu eräitä vuosijaksoja ja se on joskus ristiriidassa kirkon arkistotietojen kanssa, mutta se on kuitenkin parasta mitä on käytettävissä, ellei aloita tutkimusta itse alkuperäislähteistä käsin. Tuosta vaikeaselkoisuudesta johtuen esim. Arajärven Messukylän historiassa oleva isäntäluettelo on myös monin osin virheellinen.

Aineistosta voidaan päätellä, että 1500-luvulla asutus oli suhteellisen vakaata ja talot pysyivät saman suvun hallussa. 1600-luku sensijaan oli talollisille, niinkuin varmasti koko muullekin väestölle, ankea aikaa. Silloin vallitsi maassamme kylmempi ajanjakso alati toistuvine hallavuosineen ja sen lisäksi Ruotsin "sankarikuninkaat" tekivät samanaikaisesti maasta suurvaltaa ja näin tarvitsivat usein liki jokaisen terveen miehen sotilaakseen. Tämän onnettomuuksien ja väestökadon huipennus oli 1700-luvun vaihteessa, suurten kuolonvuosien, Pohjan sodan ja isonvihan aikana.

Oheisesta taulukosta voidaan rinnan verrata Ruotsi-Suomen sodat, pahimmat katovuodet ja talojen autioituminen Aitolahdella. Autioituminenhan ei välttämättä merkinnyt asukkaiden muuttoa talosta, vaan sitä, että talo oli syystä tai toisesta veronmak-

sukyvytön. Entinen suku saattoi maksaa rästit ja jatkaa viljelyä, mutta usein autiotaloon hankittiin uusi veronmaksaja ja entiset asukkaat saivat väistyä.

Autioitumatta säilyi vain Aitoniemi, Kulkas, Mikkola ja Ketara ja lisäksi Aitoniemi säilytti ainoana talona 24:stä sukuoikeutensa katkeamattomana. Vaikeimpia kausia Aitolahden asutushistoriassa ovat kolmekymmenvuotisen sodan loppuvuodet, 1650-luku sekä suurten nälkävuosien ja isonvihan kausi vuosisadan vaihteessa. Varsinkin kaksi viimeksimainittua ajanjaksoa oli niin vaikeita, että useimmat talot totaalisesti tyhjenivät väestä. Palon Partolan ja Holvasti kohdalla mainitaan asiakirjoissa v. 1698 tylysti, että koko talon väki kuoli nälkään. Naapuritalot Utukka ja Hempura autioituivat kohta perään. Samassa kylässä säilyi asuttuna vain runsasväkinen Rekola. Sellaisissakin taloissa, missä sukuomistus säilyi, isännäksi täytyi rauhan tultua nimetä usein alaikäinen kuten 16-vuotias Yrjö Kulkas, 17-vuotias Yrjö Korpi ja 17-vuotias Matti Kölli. Kesossa, missä lapsiluku oli suuri, perilliseksi jäi vain pojanpoika Tuomas. Ruokosella oli viisi poikaa ja pojanpoikia. Sota nieli heidät kaikki. Sodan jälkeen sai isännyyden 17-vuotias Juho Heikinpoika, jonka sukulaisuus on epävarma, vaikkakin todennäköinen.

V. 1705-08 ja 1713-21 välisinä aikoina ei laadittu maakirjaa ja muukin kirjallinen aineisto on siltä kaudelta hyvin vähäistä ja siksi tieto suvun jatkumista katkeaa useimmissa taloissa näihin vuosiin. Olen vakuuttunut, että rauhan kauden koittaessa tuli pääsääntöisesti taloihin isäntäväki entisestä suvusta, mutta miten, se on oman tutkimuksensa arvoinen.

Isonvihan jälkeen alkoi maassamme pitkä, rauhallinen kausi, talot vaurastuivat, väkiluku kasvoi. Lapsiluku oli yleensä hyvin suuri. Ruokosellakin parhaimmillaan 17 ja liki joka talos-

	SODAT	KADOT	AUTIOITUNEET TALOT
1550			
	1570-95 Pitkäviha eli 25 v Venäjän sota		
1600	1597-98 Nuijasota	1600-04, suuret olki- vuodet, hallat, sateet	Kölly Lampu, Ruokonen, Kupi, Kokki
	1617-29 Baltian ja Puolan sodat 1630-48 30 v sota 1643-45 Tanskan sota	1635 Perttulin hallat	Keso Holvasti, Kölly Junkkari, Peukunen, Hempura, Partola, Juopo, Lampu, Keso
1650	1656-58 Venäjän sota 1657-58 Tanskan sota	1657 Laurin hallat	Rekola, Kiikkinen Ruokonen, Junkkari, Kupi, Korpi, Kovapää
	1674-78 Tanskan ja Saksan sota	1664-69 katovuosia	Utukka, Kupi Utukka, Kiikkinen, Keso, Korpi
1700	1700-21 Suuri Pohjan sota 1713-21 Isoviha	1695-98 Suuret kuolon vuodet	Laalahti, Holvasti, Kokki, Junkkari, Peu- kunen, Marttila, Utukka, Hempura Kiikkinen, Ruokonen, Partola, Nattari
	1741-43 Pikkuviha	1743 paha katovuosi	
1750	1757-62 Pommerin sota	1761 karjarutto	300 nautaa ja 30 ihmistä kuoli
	1788-90 Kustaa III:n sota	1783 katovuosi	
1800	1808-09 Suomen sota		
1850		1867-68 katovuodet	

sa niitä oli toiselle kymmenelle.

1800-luvulla ainakin talojen isäntäväen osalta elinikä lyheni syystä tai toisesta huomattavasti. Vanhat suvut alkoivat sammua. 1860-luvun katovuosien aikana tai kohta sen jälkeen kuoli Aitolahdella erityisen runsaasti talojen haltijoita. Kupilla, Ruokosella, Laalahdessa ja Korvela kuoli molemmat aviopuolisot, Peukusella, Rekolassa ja molemmissa Mikkoloissa isäntä sekä Lampulla, Marttilassa ja Kovapäällä emäntä. Monet heistä alle 50-vuotiaina. Alle 40-vuotiaana kuolleita isäntiä ja emäntiä oli lyhyenä ajanjaksona 24. Vuosisadan loppupuoliskolla pieneni myös lapsiluku taloissa dramaattisesti. Yhä useammassa talossa on vain 1-2 lasta ja tämä tietysti osaltaan vaikutti sukuomistuksen päättymistiheyteen.

Vuosisadan jälkimmäisen puoliskon aikana jopa 70 % alueen taloista myytiin entisen suvun omistuksesta uusille tulokkaille. Näistä useat ovat saaneet omistuksensa vakiinnutettua entistä kantaväestöä paremmin.

Aitolahdella on sentään vielä 11 vanhaa kantatilaa, jotka ovat olleet saman suvun hallussa yli 100 vuotta, vaikka ne eivät olekaan kaikki enää täysitehoisessa viljelyksessä. Kulkas on ollut nykysuvulla tuntemattoman ajanjakson, mutta ainakin vuodesta 1540 ja lisäksi se on edelleen hyvin elinkelpoinen maatila. Vanhasta Mikkolasta lohkottu Pihlajamäki on ollut mikkolalaisilla 374 vuotta, Lampu yli 300 vuotta ja Ruukonen ainakin isostavihasta alkaen. Utukkakin pääsee yli 200 vuoden, kun laskemme ajan siitä, kun Liliukset tulivat Hempuraan. 1800-luvun tulokkaita on Laalahdessa, Korvella, Kovapäällä, Junkkarilla, Kupilla ja Nattarissa.

Marttilassa ja Ketaralla hallitsi sama suku maakirjojen alusta pitkälle 1800-luvulle ja yli 200 vuoden saman suvun kausia oli myös Rekolassa, Köllillä ja Juopolla.

Jos sitten käännetään katse esipolviin päin, niin Korvelle tuli 1681 isännäksi Aitoniemestä, nähtävästi sen alkuperäistä Loiman sukua oleva Yrjö Heikinpoika, jonka perillisiä tunnetaan vieläkin Aitolahdella. Heitä ovat Lintuniemet, Lamput, Ruokoset ja Tiikot. Saman Aitoniemen osti Loiman suvulta Matti Martinpoika Juva Messukylästä, jonka kotijuurret tunnetaan ensimmäisiin maakirjoihin eli vuoteen 1540 saakka. Hänen pojantyttärensä, Susanna, tuli emännäksi Palon Rekolaan, jonka kautta sukua on tänä päivänä mm. Lampulla, Laalahdessa, Utukalla, Ruokosella, Korvella ja Yläjärven Teivaalassa. Samaa Juvan sukua, vaikkakin myöhemmin Aitolahdelle tulleita, on myös nykyinen Nattarin suku.

Nurmin Kovapäältä muutti 1671 ikivanhaan Antilan sukuun kuulunut isäntä Frans Tuomaanpoika Köllille. Hänen jälkelläisiään ei tunneta ole enää Aitolahdella, mutta Kangasalla ja Kurussa heitä tunnetaan. Antilan sukua oli myös Ketaralla vuoteen 1826 ja myös sitä kautta lienee löydettävissä jäkipolvja näille Aitolahden ensimmäisille asuttajille.

Talohistoriat

Maatalouspolitiikan professori K.U. Pihkala on sanonut, että maataloilla viljelijät tulevat ja menevät, mutta maa pysyy elonlähteenä sukupolville sukupolvien perästä. Ei ole niinkään tärkeätä, kuka maata viljelee, vaan että sitä viljellään hyvin ja sitä arvostetaan. Meidän sukututkijoiden selvitystyö kohdistuu useimmiten tilojen asujiin, mutta toivotavasti siinä ohessa kiinnitetään entistä enemmän huomiota myös niihin taloihin, torppiin ja mäkitupiin, missä itsekin kantavanhemmat ovat asuneet ja elantonsa hankkineet. Myös niiden historia, perustaminen, raivaus, maanluonto, isojako, pinta-alamuutokset ja jopa rappio ja häviäminen ovat osaltaan kiehtovaa historiaa, arvomaailma sinänsä.

Kun olen kerännyt isäntäluettelolaita perheenjäsenineen Aitolahden kantatiloilta, olen samalla koonnut löytämäni tietoa talohistorioista ja taltioinut ne yhdeksi kokonaisuudeksi.

KIIKKINEN. Alunperin Kiikkinen oli Hirvenniemen taloista vaurain. Vuoden 1571 hopeaveroluettelossa sen arvo oli 147 mk, kun muista taloista vain Junkkari pääsi yli 100 markan. Vuosikymmenien saatossa tämä vauraus kuitenkin vähitellen aleni.

1600-luvun loppupuolella Ruotsi-Suomen sotaväkilaitos uudistettiin ja useampien talojen verot kohdistettiin maksettavaksi suoraan armeijan ylläpitoon. Kiikkinen määrättiin onnettomuudekseen Otavalan rusthollin augmentiksi.

Kun Otavalan ja Hatanpään omistajaksi v. 1758 tuli maaherra Hans H. Boije, hän alkoi järestelläisesti lunastamaan sukuoikeutensa menettäneiden augmenttiensa omistusoikeuksia itselleen niiden verorästeistä. Näin tuli Kiikkisen omistajista lampuotiviljelijöitä. Aitolahdella Kiikkisen lisäksi Hatanpään omistukseen siirtyi samalla tavalla myös Kölli, Korpi, Ketara ja Kangas-Mikkola.

Kiikkisen vanha vauraus ei pelastanut sitäkään autioitumiselta. 1600-luvun puolivälissä maakirjoista löytyy jo merkintöjä siitä ja sukuyhteyskin katkeilee. Kesken suurten nälkävuosien v. 1696 siirtyi talo Erkki Ristonpojalle, jonka suku sitten viljeli taloa ensin kruununtilana ja sitten Hatanpään lampuotina 1800-luvulle saakka. Häntä seurasi Laalahden Kustaa, jonka jälkeläisten hallussa Kiikkinen oli vuosisadan loppupuolelle saakka.

Vuonna 1754 oli Hatanpää ostanut Laalahdelta tälle kuuluvan osan Tiikonniemeä. Isossajaossa siitä muodostettiin erikoinen, 2/3 Kiikkiselle ja 1/3 Köllille kuuluva Tiikonniemen torppa, joka sai oman metsäsaran Laalahden rajalta. Torppa oli kuitenkin lujasti Hatanpään johdettavissa ja kun kartanon torpantarkastus-

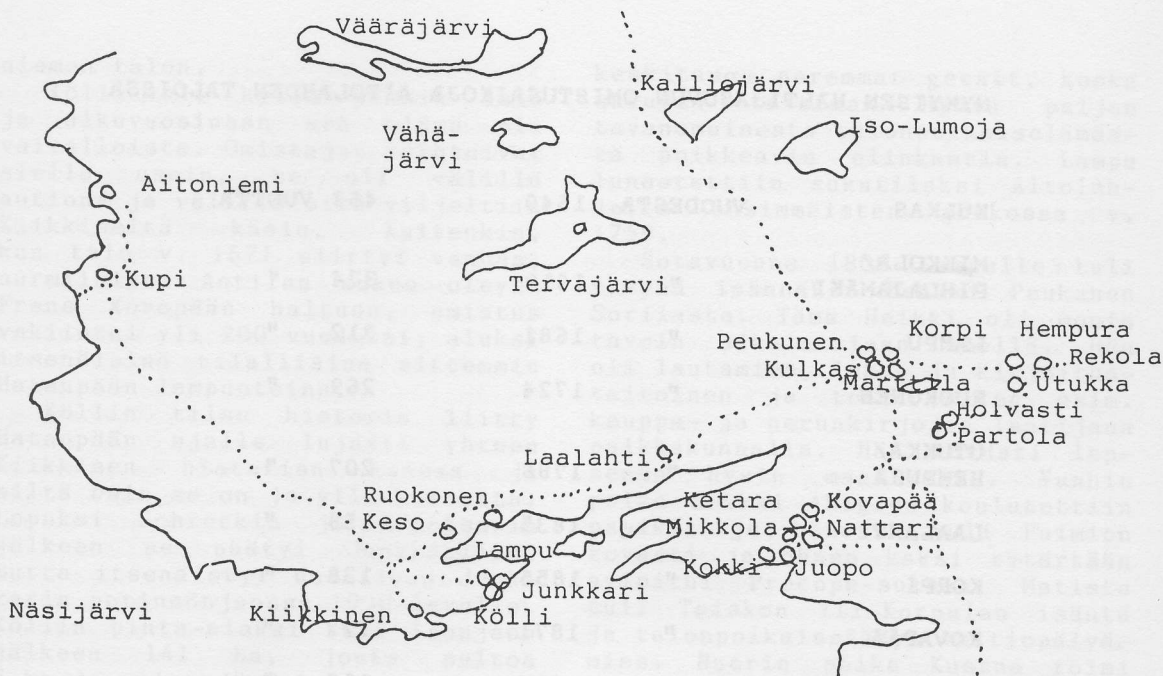
kirjaan tuli v. 1838 merkintä, että Tiikonniemen torppari vain kalasteli laiminlyöden torpan peltoja, vaihdettiin sinne uusi miehitys Kiikkisen vävystä ja tyttärestä. Heidän sukuansa asuu vieläkin Tiikko-nimisinä Aitolahdella.

Isossajaossa Kiikkinen sai 223 ha ja osuuden Tiikonniemeen. Sen metsäsarka sijoittui Näsijärven rantaan. Kun Hatanpään Fredrik Idman tarvitsi vuosisadan vaihteessa sisarusuusiensa maksamiseen paljon rahaa, hän luopui Aitolahdella olevista omistuksistaan. Tässä yhteydessä alkoi syntyä sittemmin niin runsas huvila-asutus Aitolahden rannoille. Idman myi palstoja kauppias Sumeliukselle, tehtailija Björkelille, kasööri Smalenille, tohtori Ahlmannille, valokuvaaja Rasmusenille ja kauppias Strandille yhteensä yli 20.000 markalla, suurimman tontin ollessa jopa 7,5 ha. Tiikonniemen osti Järven sivun isäntä Heikki Ahlgren 5.000 markalla ja loput Kiikkistä ja Kölliä pormestari Schreck 53.800 markalla.

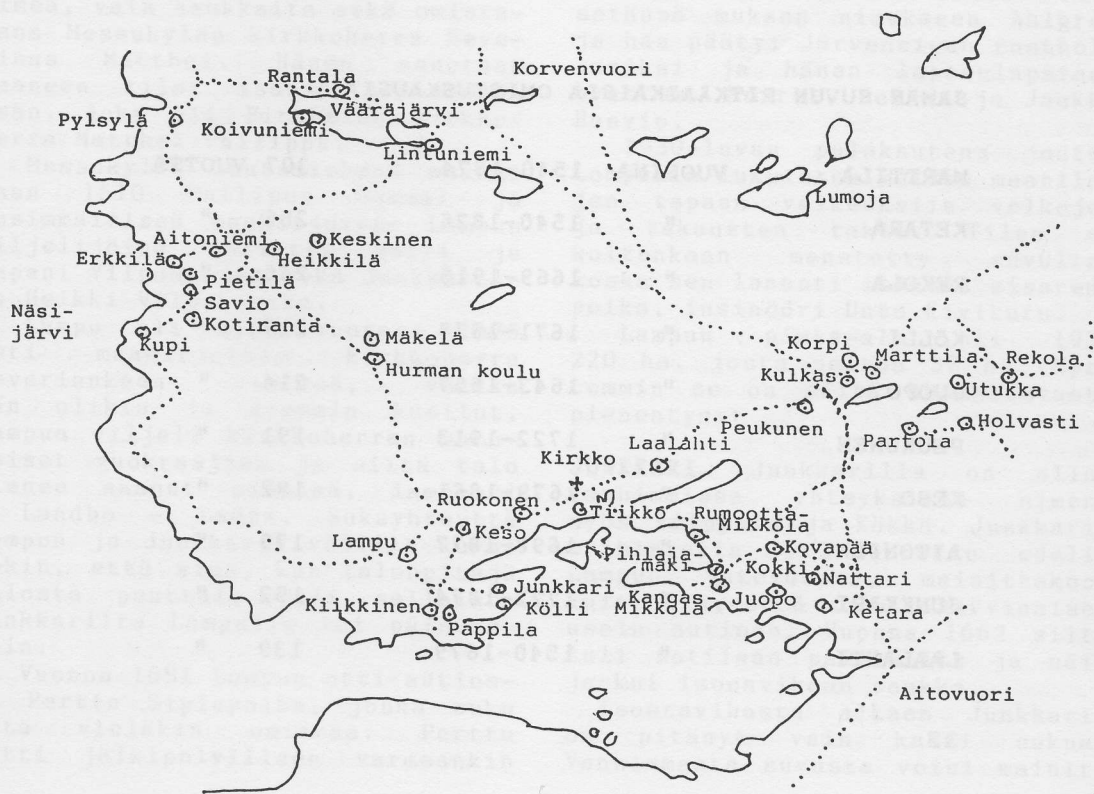
Lopuksi Kiikkinen päätyi seurakunnan haltuun, perustettavan Pappilan tarpeisiin. Päärakennuksesta tuli Pappila ja väentuvasta uuden Kiikkisen päärakennus. Osa maista, n. 50 ha, nimittäin myytiin kirkkotontilla olleen myllytuvan haltijalle Kustaa Kantellille.

KÖLLI. Kölli, Junkkari ja Lampu muodostivat varsinaisen, sarkajaoissa olevan Hirvenniemen kyläryhmän, joka sijaitsi Näsijärven rannassa nyky-Junkkarin kohdalla. Isonjaon toimituksessa Lampu siirrettiin suhteellisen etäälle vanhasta tontistaan ja Junkkarinkin rakennuspaikka nousi joskus mäen harjalle, vain Köllin jäädessä aluperäiselle ryhmäkylän paikalle.

Köllin vanhin tunnettu omistaja oli Nuutti Kölli, mutta todennäköisesti se on alunperin naapurereittensa kanssa muodostanut Gammal-suvulle kuuluneen Hirven-

AITOLAHDEN TALOJEN JA TIESTÖN
SIJAINNTI 1700-LUVUN PUOLIVÄLIS-
SÄ, ENNEN ISOAJAKOA, KUNINKAAN-
KARTASTON MUKAISESTI

AITOLAHDEN TALOT JA TIEYHTEYDET

NYKYISEN HALTIJASUVUN OMISTUSAIKOJA AITOLAHDEN TALOISSA

KULKAS	VUODESTA	1540	453 VUOTTA
MIKKOLA/ PIHLAJAMÄKI	"	1619	374 "
LAMPU	"	1681	312 "
RUOKONEN	"	1724	269 "
UTUKKA/ HEMPURA	"	1786	207 "
LAALAHTI	"	1835	158 "
KORPI	"	1855	138 "
KOVAPÄÄ	"	1871	122 "
JUNKKARI	"	1874	119 "
KUPI	"	1878	115 "
NATTARI	"	1889	104 "

SAMAN SUVUN PITKÄAIKAISIA OMISTUSKAUSIA

MARTTILA	VUOSINA	1540-1874	307 VUOTTA
KETARA	"	1540-1826	286 "
REKOLA	"	1669-1915	246 "
KÖLLI	"	1671-1878	217 "
JUOPO	"	1643-1857	214 "
PEUKUNEN	"	1722-1913	191 "
KESO	"	1679-1861	182 "
AITONIEMI	"	1698-1877	179 "
JUNKKARI	"	1722-1874	152 "
LAALAHTI	"	1540-1679	139 "

niemen talon.

Kölly oli kylän pienin talo ja alkuvuosinaan sen elämä oli vaivalloista. Omistajat vaihtuivat siellä usein, se oli välillä autiona ja välillä sitä viljeltiin Kiikkiseltä käsin. Kuitenkin, kun talo v. 1671 siirtyi vanhaa, nurmilaista Antilan sukua olevan Frans Kovapään haltuun, omistus vakiintui yli 200 vuodeksi, aluksi itsenäisinä tilallisina sittemmin Hatanpään lampuoteina.

Köllin tilan historia liittyy Hatanpään ajalla lujasti yhteen Kiikkisen historian kanssa ja siltä osin se on jo yllä kerrottu. Lopuksi Schreckin ja Ericksonin jälkeen se päättyi Junkkarille, mutta itsenäistyi uudelleen Junkkarin perinnönjaossa 1930-luvulla. Köllin pinta-alaksi tuli isonjaon jälkeen 141 ha, josta peltoa 5 ha ja niittyjä 9 ha.

LAMPU. Lampun ja Junkkarin varhaishistoriat nivoutuvat lujasti yhteen. Vanhimmissa maakirjoissa ei Lampulle mainita lainkaan nimeä, vain asukkaita sekä omistajana Messukylän kirkkoherra Severinus Matthei. Hänen sanotaan saaneen tilat isänsä perintönä, isän, joka oli Pirkkalan kirkkoherra Matthei Philippu.

Messukylän lautamiehenä mainitaan 1510 Philipus Gammal ja ensimmäisissä maakirjoissa Lampun viljelijöinä esiintyy Matti ja Tapani Vilpunpojat sekä Junkkarilla Heikki Vilpunpoika.

Lampu oli aina vuoteen 1675 asti maakirjoissa kirkkoherra Severinuksen nimissä, vaikka hän olikin jo aiemmin kuollut. Lampua viljeli kirkkoherran sukulaiset vuokraajina ja siitä talo lienee saanut nimensä, lampuotti - Landbo - Lampu. Sukuyhteyttä Lampun ja Junkkarin välillä kuvaa sekin, että aina, kun talonpitäjä talosta puuttui, tuli sellainen Junkkarilta Lampulle tai päinvastoin.

Vuonna 1681 Lampun otti autios- ta Perttu Sipinpoika, jonka suku sitä vieläkin omistaa. Perttu jätti jälkipolvilleen varmaankin

keskitasoa paremmat geenit, koska suvussa tavataan hyvin paljon tavanomaisesta talonpoikaiselämästä poikkeavia elinkaaria. Lampu lunastettiin sukutilaksi Aitolahdella ensimmäisten joukossa v. 1759.

Sotavuonna 1808 Lampulle tuli vävynä isännäksi Heikki Peukunen Sorilasta. Tämä Heikki oli monin tavoin aikalaisiaan edellä. Hän oli lautamies, luku- ja kirjoitustaitoinen ja toimi siten esim. kauppa- ja perunkirjojen laatijana paikkakunnalla. Hän varusti lapsensa hyvin maailmalle. Vanhin poika Heikki Ahlgren koulutettiin papiksi ja hänestä tuli Paimion rovasti ja hänen kaksi tyttärtään avioitui Procope-sukuun. Matista tuli Teiskon Yli-Korpulan isäntä ja talonpoikaissäädyn valtiopäivämies. Nuorin poika Kustaa toimi pruu-kin työnjohtajana Tampereella.

Talonpitoa jatkoi Juuse Heikinpoika vaimonsa Serafia Maria Liliuksen kanssa, joka toi taloon Liliusten vanhat sukujuuret. Heidän lapsistaan Heikki otti setänsä mukaan nimekseen Ahlgren ja hän päättyi Järvensivun rusthol- lariksi ja hänen lapsenlapsiaan ovat mm. Martti, Heikki ja Jaakko Haavio.

1930-luvun pulakautena joutui Lampukin lukuisten muiden maatiloi- jen tapaan vaikeuksiin velkojen ja takausten takia. Tilaa ei kuitenkaan menetetty suvulta, koska sen lunasti isännän sisarenpoika, insinööri Unto Kivikuru.

Lampun pinta-ala oli 1930 220 ha, josta peltoa 37 ha. Ny- temmin se on siitä huomattavasti pienentynyt.

JUNKKARI. Junkkarilla on ollut vanhimmissa yhteyksissä nimenä myös Vilppula ja Käkä. Junkkarin esihistoria on kerrottu edellä Lampun yhteydessä, mainittakoon kuitenkin, että se oli harvinaisen usein autiona. Vuonna 1663 siitä tuli sotilaan palkkatila ja näin jatkui isoonvihaan saakka.

Isostavihasta alkaen Junkkaria on pitänyt vain kaksi sukua. Vanhimhasta suvusta voisi mainita

erämiehenä tunnetun Heikki Juhonpojan 1800-luvun alkupuolelta, jonka saalislista käsitti mm. 4 karhua, suden, 60 kettua, 6 näätä ja 2 hirveä. Hänen pojanpoikansa Heikki Fredman luopui kotitilastaan ja muutti Tampereelle maalari- ja lasimestariksi. Heikin tyttäret kuitenkin palasivat aikanaan Aitolahdelle ja heistä tuli emännät Lampulle ja Laalahteen.

Kangasalta aluksi Keson vuokraajaksi tullut Kustaa Juhonpoika osti v. 1874 Junkkarin. Hänen pojanpoikansa eversti Eero Kivelä tunnetaan pirkanmaalaisena sotilaana ja paikallispoliitikkona ja tämän pojat valtiosihteeri Juhani Kivelä ja puolues sihteeri Pekka Kivelä meidän aikamme valtakunnantason vaikuttajina.

Vuonna 1923 liitettiin Kölli Junkkariin, mutta seuraavassa sukupolvenvaihdoksessa se jälleen itsenäistyi. Junkkarilla oli aikoinaan myös talon oman pojan perustama Klasilan torppa, josta sittemmin muodostui Klasilan kylänä tunnettu mäkitupa-alue.

Isossajaossa sai Junkkari tiluksia noin 200 ha. Vuonna 1930 oli talon koko, Kölli mukaanlukien, 273 ha, josta peltoa 31 ha.

KESO. Isojakoa suoritettaessa jakokunnan metsät jaettiin talojen verolukujen suhteessa. Kylässä oli ollut milloin Kiikkinen, milloin Ruokonen suurin, mutta kun jaon pohjaksi Keson vaatimuksesta vaihdettiin v. 1701 maakirjan uudet veroluvut, saikin Keso suurimmat tilukset. Sen osuus oli noin 300 ha, joka määrä säilyi tälle vuosisadalle saakka.

Ensimmäisissä maakirjoissa Kesolla oli tavaton määrä omistajia, Sarkkeja, Pussuja, Kesoja ja Praskeja. Talon sai kuitenkin v. 1569 naapuritalon Matti Ruokonen, joka muodosti siitä ratsutilan. Ratsumiehenä oli hänen poikansa Erkki, joka oli mukana mm. nuijasodassa Antti Laurinpojan lippueessa talonpoikaiskapinaa kukistamassa.

Pysyvää ratsutilaa ei Kesosta kuitenkaan tullut, vaan sekin vaipui ajoittain pitkäksi aikaa autiotilaksi. Elämä vakiintui siellä uudelleen, kun v. 1679 sen otti autiosta Juuse Simonpoika ja hänen perillisensä viljelivät sitä liki kaksisataa vuotta eli kuusi sukupolvea.

Se, että Keso oli kylän suurin talo, näkyi myös solmituista avioliitoista. Emäntiä taloon tuli Laalahdesta, Kulkkilasta, Iso-Kartanosta ja Ruokoselta sekä vävy Laalahdesta ja tyttäriä avioitui Junkkarille, Muotialaan, Peukuselle, Värmälään, Vallille ja Juvalle. Vävyjen joukosta tapaamme myös kersantin, räätälin ja suutarin.

Vuonna 1861 kuolivat Keson Heikki ja hänen vaimonsa Ruokosen Johanna, molemmat pienen ajan sisällä, jättäen jälkeensä viisi pientä lasta. Talo myytiin holhojien toimesta. Kaksi lapsista, seminaarioppilas Kaarlo Nieminen ja postiljooni Lindfors hakivat myöhemmin kaupan purkua sukuunlunastamisoikeuteen vedoten, mutta turhaan. Lindforsin poika, insinööri Kalle Niinikoski toimi kauan Tampereen kaupungin teknisenä kaupunginjohtajana.

Holhoajilta talon osti Kuhmalahdelta muuttava Emil Keso, joka ajan tavoista poiketen kustansi lapsilleen kunnan koulutuksen. Pojista Emil oli Teknillisen korkeakoulun lämpöopin opettaja ja mm. Eduskuntatalon LVI-suunnittelija, Lauri oli insinööri ja agronomi, toimien maamme salaojituksen uranuurtajana, Huugo oli hammaslääkäri, Uno tuomari ja tyttäret opettajia.

Nyttemmin Keso on Tampereen kaupungin omistuksessa.

RUUKONEN. Ruokosen nimen alkupeäinen kirjoitusasu vaihteli muotojen Rokois, Rokosten, Rököinen, Räköinen välillä ja vasta v. 1620 esiintyy muodossa Ruukonen. Nimistön perusteella on arveltu, että talon ensimmäiset asukkaat ovat olleet Leinolan Röökkäältä.

Talo oli aluksi veroluvultaan Hirvenniemen suurin, 3,5 äyriä eli 7 skurua, mutta jo vuoden 1571 hopeaveroluettelossa Ruokonen oli pitäjän köyhimpiä 44 markan omaisuudellaan. Silti tänä aikana oli Markku Ruokonen arvostetussa lautamiehen toimessa.

Vuonna 1658 Ruokosen otti autiosta Matti Pekanpoika Vaininen, joka oli joutunut lähtemään talostaan Tammerkoscilla perustettavan säterikartanon tieltä. Vainisen talo oli ollut ratsutila ja niin tehtiin Ruokosestakin ratsastila Laalahden asemasta. Ehkäpä Laalahti valitti päätöksestä ja voitti, koska kolmen vuoden päästä se oli saanut asemansa takaisin ja Ruokosesta tuli Ylä-Satakunnan komppanian upseerin palkkaukseen veronsa maksava talo ja myöhemmin se mainitaan sanotun komppanian trumpetistin hevostilana.

Seuraava isäntä Sven Mikonpoika lienee lähtöisin Kurun Pohjanka-peesta. Sveniltä tunnetaan viisi poikaa ja pojanpoikia, mutta he hävisivät kaikki suuren Pohjan sodan ja isonvihan pyörteisiin, ellei sitten isonvihan jälkeen isännäksi ilmestynyt 17-vuotias Juho Heikinpoika ollut Svenin pojanpoikia.

Juho Heikinpojan jälkeläiset ovat siitä asti viljelleet Ruokosta. Juhon pojanpoika, myös Juho nimeltään, lunasti talon sukutilaksi 15 riikintaalerin hinnasta ja myi sen kohta Lampun Erkille 333 riikintaalerista ja ehdolla, että Erkki nai myyjän sisaren, ettei talo joudu pois suvusta.

Erkki ja hänen poikansa Juuse ja pojanpoikansa Juho-Kustaa olivat perunkirjojen mukaan vaurasta väkeä, jotka toimivat myös rahanlainaajina. Tämä vauraus katosi Juho-Kustaan jälkeen 10 vuodessa pääosin perintöosuuksien lunastamiseen. Kun vaarini vuonna 1871 aloitti 19-vuotiaana talonpidon, oli hänellä isossa talossa yksi hevonen, yksi lehmä ja aivan välttämättömimmät työvälineet sekä apunaan yksi renki, talossa, jonka töihin aiemmin oli tarvittu

yli 10-henkinen miehitys.

Vaarini onneksi alkoi noina aikoina kysyntää puutavaralle ja Ruokosella oli runsaasti säästömetsiä. Hän selvisi pälkähästään, lunasti Mattilan torpankin takaisin taloon ja aloitti laajamittaisen tilan rakennusten uusimisen.

Kun tilaan vielä 1920 ostettiin Järvensivulta Tiikon torpan metsät, nousi sen pinta-ala 266 hehtaariin, josta peltoa oli 38 ha.

AITONIEMI. Aitoniemen talon historia juontaa jonnekin 1400-luvun puoliväliin, jolloin sinne tuli asukas nähtävästi Takahuhdin Loimalta.

Talon voi mainita olleen suhteellisen vauras. Sen historia ei tunne autioitumista ja se säilytti ainoana Aitolahden talona sukuoikeutensa myös 1600- ja 1700-lukujen vaikeina aikoina.

Vuonna 1622 isännäksi tulleen, nähtävästi samaa Loiman sukua olevan, Niilo Matinpajan, jälkeläisiä siirtyi myöhemmin Sorilan Korvelle ja heitä on vieläkin Aitolahdella, ainakin Lintuniemessä.

Aitoniemeen tuli isännäksi 1698 Messukylän Juvan rusthollin poika Matti Martinpoika ja hänen jälkeläisensä viljelivät tilaa liki 200 vuotta, tosin vuodesta 1763 kahtia veljesten kesken jaettuna. Vanhin veli Juho sai Alasen, jonka talouskeskus rakennettiin lähelle Näsijärven rantaa ja tunnetaan nykyisin Erkkilänä. Nuorempi veli Matti sai vanhan talouskeskuksen eli Ylisen.

Ylisestä juvalaiset luopuivat v. 1845 ja Alasesta v. 1877. Molemmat puoliskot joutuivat Kupin torpasta itsenäiseksi taloksi muodostuneelle Pietilälle, jonka talouskeskus siirrettiin Ylisen tontille.

Tämän jälkeen alkoi Aitoniemen alamäki. Ensin se oli kurulaisella sahayhtiöllä, sitten siitä perustettiin Aitoniemi Oy. Eikä pysyvää sukuomistusta ole siellä juuri ollut sen jälkeen. Lukuisat eri

omistajat ovat vähitellen myyneet talon tilukset, erityisesti sen rannat, pala palalta. Aitoniemen monisatahehtaarinen tila oli vielä v. 1930 230 ha:n suuruinen, vuonna 1964 enää 67 ha.

Osa tästä pinta-ala kadosta muodostuu talon lukuisten torppien itsenäistymisestä. Torppia olivat Lintuniemi, Pylsylä, Eerola, Vuorenmaa, Rantala ja Niemen torppa eli Koivuniemi.

KUPI. Kupin 2 äyrin talo oli yhteisessä vainioaitauksessa Aitoniemen kanssa, ja metsän osalta se kuului Hirvanniemen kyläyhteisöön. Isonjaon toimituksessa tästä aiheutui monenlaista sekaannusta ja riitoja, jotka lopuksi ratkesivat vasta maa- oikeuden käsittelyssä.

Kupin perustaja on myös tullut Takahuhdista, koska ensimmäinen tunnettu isäntä on Juho Harra. Liikaniminä mainitaan myös Kauppi ja Kupi, joka viimeksimainittu sitten jäikin talon nimeksi.

Kupin talouskeskus on edelleen ikivanhalla tontillaan. Tie Kupille ja edelleen Aitoniemeen kulki metsien halki Kiikkiseltä käsin. Vasta 1800-luvun loppupuolella tehtiin parempi tie Lintuniemen kautta Korvenvuoreen, Teiskon vanhalle maantielle.

Kupi oli 1600-luvun hyvin heikko talo. Veronmaksukyvytön se oli ainakin 60 vuoden ajan ja siitä osan aivan asumattomana. Paljon ei talon vauraus kohentunut 1700-luvullakaan. Omistajat vaihtuivat useasti. 1800-luvun loppupuolella Kupin osti virtolainen Frans Pirttinie mi, joka aikanaan talonpidosta luopuessaan jakoi Kupin tasan kaikille 9 lapselleen. Näistä osista jäi jäljelle itsenäisinä tiloina Kupi, Keskinen, Heikkilä, Savio ja Kotiranta, joista osa on edelleen pirstoutunut pienempiin osiin, varsinkin rantojen osalta.

LAALAHTEI. Laalahden kylässä oli alunperin kaksi taloa, jotka sitten 1600-luvulla yhdistettiin

yhdeksi tilaksi. Molempien puolisko- jen isännät olivat seppiä ja näistä Heikki-seppä oli v. 1571 hopeaveroluettelon mukaan Aitolah- den varakkain mies. Hänellä oli karjaa yli 20 nautayksikköä, erämaaomistus Ähtärissä ja yhteen- sä omaisuutta 260 mk. Laalahden osat yhdisti vuonna 1635 Heikki Mikonpoika ja silloin tämän koko manttaalin talon vuotuinen kylvö oli 6 tynnyrinalaa eli noin 3 ha.

Molemmat puoliskot olivat ratsutiloja ja niistä oli kummas- takin, kuten myös Kulkkaalta ja Nattarista, mies 30-vuotisessa sodassa hakkapelittana Torsten Ståhlhansken joukoissa. Aluksi ratsumiehenä toimi talon isäntä itse tai joku pojista, mutta 1640-luvulta alkaen tähän vaaral- liseen toimeen hankittiin palkka- mies.

Laalahti oli tämän alkusuvun hallussa aina vuoteen 1684, jol- loin talon koko miesväen kuoltua leskiemäntä myi sen 500 kuparita- lerista Teivaalan Birkmanneille.

Talonpoikaiseen omistukseen rustholli palautui v. 1701, mutta tämäkään suku ei omistajana va- kiintunut. Laalahdessa omistus siirtyi leskiemännän Sofia Sipin- tyttären 2. avioliitosta olevalle tyttäreille, Kirstille ja hänen miehelleen Erkki Jaakonpojalle. Heidän lapsistaan tuli isännät Laalahteen, Kesoon, Kiikkiselle, Kokille ja Lintulan torppaan, sekä emännät Viialan rustholliin ja Kangasalan Kurun Heikkilään ja Heponiemen Laurilaan.

Laalahti vaihtoi jälleen omis- tajaa v. 1835 ja ostaja oli Juho Mikkola Kämnniemestä. Nykyiset omistajat ovat hänen viidennen polven jälkeläisiään. Käännettäes- sä katse Laalahden nykypäivästä esipolviin päin, niin sieltä tavataan merkittävä määrä vanhoja pirkanmaalaisia sukuja. Enimmät Kulkkaan kautta, josta oli Laalah- teen tullut emäntä, mutta niitä on myös Aitolahden entiset Junkka- rin, Keson ja Rekolan suvut, Messukylän Turtolat ja Kangasalan Siurolat sekä Parvelat ja tietysti

Teiskon Mikkolat.

Laalahden pitkäaikainen omistaja ja vävy, professori Rurik Pihkala oli Gummerus-sukua ja aivan keskeisimpiä maatalousalan vaikuttajia maassamme. Hänen merkityksensä oli keskeinen myös Aitolahden itsenäisen kunnan ja seurakunnan muodostamisessa ja hän oli myös Aitolahden kunnanvaltuuston puheenjohtaja liki koko sen toiminta-ajan.

Laalahden perinteinen pinta-ala oli 365 ha, josta 60 ha peltoa. Nykyisin on Laalahtikin jaettu perillisten kesken useaan osaan ja niistä osista on merkittävä määrä myyty Tampereen kaupungille. Kuitenkin on myönnettävä, että kantatila toimii edelleen elinvoimaisena maatilana.

KULKAS. Kulkas on Aitolahden maataloista ainoa, joka tiettävästii on ollut saman suvun omistuksessa niin kauan kun luettavaa asiakirja-aineistoa löytyy. Talo oli aluksi kahtena eri tilana, joista toista viljeli veljekset Matti ja Heikki ja toinen hankittiin Peukusta omistavalta Juudaksen suvulta kolmannelle veljelle Olaville. Hopeaveroluettelossa Matti Kulkas oli liki Laalahden Heikin veroinen rikkaudessa, 230 markan suuruisella omaisuudellaan. Hänellä oli myös erämaaomistus Pihlajavedellä.

Kulkaan ensimmäinen varmasti tunnettu isäntä, Erkki, mainitaan maakirjassa nimillä Sorri, Long, Langli ja vuodesta 1553 Kulkas. Longeja tunnetaan Sorilassa jo vuodelta 1433 ja Sorreja liki samalta ajalta, jolloin Olavi Sorri oli maakunnan suurimpia eräomistajia. Olipa sitten kysymys Sorreista tai Longeista on kuitenkin oletettavaa, että Kulkasta on asunut sama suku yli 500 vuoden ajan.

Talot yhdisti v. 1638 Juho Mikonpoika Kulkas. Kulkaan isännät olivat lautamiehiä monien sukupolvien ajan ja talo oli myös vuoteen 1681 ratsutila. Lautamiehet Yrjö Juhonpoika ja Yrjö Yrjönpoika tunnettiin myös

ahkerina omakohtaisina käräjäitsijöinä.

Vaikka Kulkas menettikin ratsutila-arvonsa ruotuväkilaitoksen perustamisen yhteydessä, toimivat sen isännät edelleenkin yhteiskunnan luottotehtävissä lautamiehinä ja kuudennesmiehinä polvesta polveen. 1800-luvun puolivälin jälkeen oli Matti Matinpoika Kulkas talonpoikaissäädyn valtiopäiväedustajana ja Messukylän ensimmäisenä kuntakokouksen esimiehenä.

Matin kuoltua alle 50-vuotiaana oli pitkä sukuyhteys Kulkaan osalta kuin hiuskarvan varassa. Hänen lapsistaan jäi eloon vain Sääksmäellä aviossa oleva tytär, Aleksandra, jonka tyttärelle Iina Rekolalle talo siirtyi.

Kulkaalla on perinteisesti ollut vähän poikia, hyvä, kun isännäksi on yksi saatu. Tyttäriä on suvusta sen sijaan riittänyt runsaasti emänniksi ympäristöön. Niitä tiedetään menneen mm. Järvensivulle, Nattarille, Ketaralle, Laalahteen, Ruokoselle, Teiskon Kivirantaan, Mikkolaan sekä Kangasalan Heikkilään ja Sääksmäen Ikkalaan.

Kulkas on Utukan ohella toinen Aitolahden taloista, jolla tunnetaan sukujuuret aina keskiajan sääty-yhteiskuntaan asti. Edellämainitun valtiopäivämies Matin äiti oli Kangasalan Kurunkylän Heikkilästä. Tämän äidinpuoleinen suku oli Painonkylän Pastelleja, joiden esipolvista löytyy mm. Ruuthit, Speitzit, Stjärnkors-Särkilahdet ja edelleen lukuisat keskiajan valtasuvut. Tämän Leenan esivanhempia ovat myös monet tunnetut talonpoikaissuvut, kuten esim. Kangasalan Lintulat, Sipilät ja Rosilat sekä Kuhmalahden Knaapit ja Hinkkalat.

Matti Kulkas osti Palonkylän Partolan ja Holvastin v. 1869, jolloin talon pinta-ala ylitti 600 ha. Nykyisin se on noin 400 ha, koska ostomaat ovat jälleen itsenäistyneet sukupolven vaihdoksessa.

KORPI. Korven suku, joka tunnet-

tiin myös nimillä Korppi, Korpi-
nen ja Korpelainen, omisti Sorilassa aluksi kahta taloa, nimittäin Olavi Korpi kantatilaa ja Lasse Korpi Pekka-nimistä tilaa. Pekka yhdistettiin kuitenkin pian päätilaan.

Tämä alkusuku viljeli Korpea yli 100 vuotta. Tänä aikana tila mainitaan kahteenkin otteeseen autioksi, jopa aivan viljelemättömäksi. Samanaikaisesti se oli läänitettyinä maaherra Patrik Ogelwiesille ja ainakin Aitolahdella näyttää siltä, että läänittäminen ja autioituminen liittyvät läheisesti toisiinsa.

Korpeen tuli uudet omistajat v. 1680 Aitoniemestä ja luultavimmin he olivat Aitoniemen alkupe-
räistä Loiman sukua. He viljelivät Korpea 170 vuotta. Isonvihan aikana isäntänä ollut Yrjö Yrjönpoika oli myös Messukylän silta-
vouti, mistä toimesta hän sai monesti sakkoja tehtävänsä laimin-
lyönnin takia.

Korpikin menetti 1700-luvulla itsenäisyytensä Hatanpäälle, jolle se oli Ogilwen ajoista asti veronsa maksanut. Vanha suku säilyi lampuoteina talossa vuoteen 1855, jolloin Teiskon Viitaniemen Markku osti sen Hatanpäältä. Entinen haltijaväki sai lähteä.

Tunnetuimmat juurensa tämä nykyinen Korven suku saa emäntien kautta. Markun vaimo oli Kangasalan Palon kantasukua, seuraava emäntä Amanda Lilius Utukalta ja hänen jälkeensä Kivirannan Hanna Teiskosta, jonka esipolvet juontuvat myös Kulkkaalta ja Rekolasta.

Tänäpäivänä on myös entinen 300 hehtaarin Korven talo paloiteltu useaan osaan perinnönjakojen yhteydessä ja sen vanha talouskeskus on autio ja tyhjä.

PEUKUNEN. Peukusen talo kuului Juudaksen suvulle. Kuitenkin heille jo 1500-luvun puolivälissä ilmestyi sukunimeksi Peukalo eli Peukaloinen ja Peukaloisen muodossa sitä tavataan talonomis-
tajilla liikanimenä vielä isonvi-

han jälkeenkkin.

Juudaksen suku hallitsi Peukusta 150 vuotta aina vuoteen 1691, jolloin tämän kruununtilan vilje-
lijäksi tuli Marttilasta veljekset Juho ja Paavo. Näistä kuitenkin Juho kohta kuolee ja Paavo joutuu sotaan Inkerinmaalle. Talo autioi-
tuu ja saa vasta v. 1722 uuden pysyvän isännän. Sukutilana talo sitten säilyykin liki 200 vuotta. Aitolahtilaisuus tiivistyi, kun Peukuselle tuli emäntiä mm. Kor-
velta ja Kesosta ja Heikki Juhon-
pojasta tuli Lampun isäntä. Eräs talon vävyistä oli nimismies Saloning, joka myös asui talossa.

Suvun kohtaloksi Peukusellakin tuli varhaiset kuolemat tämän vuosisadan alussa. Talo myytiin Oy Reposaarelle ja pojista vanhin eli Emil osti Lintuniemen torpan.

Pääosa metsistä jäi Reposaarelle, mutta 106 ha suuruinen loppu-
tila on ollut Eino Knuutilan, Laalahden ja nyt Tampereen kaupun-
gin omistuksessa.

MARTTILA. Marttila oli Sorilalle nimensä antaneen Sorrin suvun kantatiloja. Marttilan nimen se on varmaan saanut ensimmäisen maakirjaisännän Martti Sorrin mukaan. Marttila oli aluksi Sorilan suurin talo. Se tunnetaan myös eräomistuksistaan ja "Pikku-
Heikki" Sorri asettui asumaankin talon erämaalle, Ruoveden Väärin-
lammelle, mutta palasi sitten viljelemään kotitilaansa.

Marttilan talo oli aina 1800-luvun puoliväliin Sorrien hallus-
sa, vaikka suvun jatkuvuus oli usein kuin veitsen terällä. Nälkä-
vuosien ja isonvihan ajan talo selvisi vielä ihan hyvin, mutta sitten tuli pitkä kausi, jolloin omistus siirtyi joko vävyjen kautta tai kaupoilla, jossa myö-
hemmin emännäksi taloon tuli vanhojen sukujen tyttäriä.

Vuonna 1753 talo jakaantui kahteen osaan Alaseen ja Yliseen vävyjen kesken. Alaseen vävy tuli Pirkkalasta ja Yliseen Nattarilta. Nattarin Mikko ei meinannut millään keltava vävyksi, vaikka hänet oili pestattu taloon rengik-

si välipuheella, että hän saa Marian ja puolet tiluksista. Kahdesti Mikko osti kihlat ja kahdesti ne palautettiin hänelle, koska hän isännän mielestä oli liiaksi viinaan menevä. Mikko vei asian lopuksi käräjiin ja lieenee voittanut, koska hänestä tuli kuin tulikin Ylisen isäntä.

Talon puoliskot yhdisti v.1831 Kalle Matinpoika, jonka vaimo oli vielä vanhaa Marttilan sukua. Seuraavassa polvessa talo siirtyi ensin vävyille ja sitten tämän uudesta avioliitosta olevalle tyttarelle.

Vanhaa Marttilan sukujuurta ei Aitolahdelta enää tunneta, mutta tämän viimeisen suvun tyttärien lapsia on Junkkarilla ja Kupilla. Nykyisille omistajille Marttila siirtyi 1930-luvulla.

Marttila oli hopeaveroluettelossa Aitolahden kolmanneksi varakkain talo. Se oli runsaasti yli 300 hehtaarin suuruinen viimeisiin sotavuosiin saakka, kunnes pika-asutus vei osansa ja pinta-alaksi jäi 275 ha.

UTUKKA. Palon kylässä sattui v. 1585 suuronnettomuus, koska kaikki kylän rakennukset paloivat. Tässä tulipalossa saattoi olla myös henkilövahinkoja, kun samanaikaisesti vaihtui isäntä kylän kolmessa talossa. Nimeään ei kylä kuitenkaan saanut tästä tapahtumasta, koska jo v. 1540 Utukan isäntä mainitaan nimellä Heikki Palo eli Utukka.

Sodat ja kadot kohtelivat Palonkylän taloja muuta Aitolahtea ankarammin 1600-luvulla. Siellä olivat autioitumiset yleisiä ja joka talossa vaihtui omistajasuku useasti. Suurten nälkävuosien aikana koko Palon kylä autioitui, Utukka vuosiksi 1698-1704.

Vuonna 1760 Utukan osti asuin-tilakseen Messukylän pitäjänapulainen Jakob Wanochius. Tämän virkaura ei ollut kovin hohdokas. Hän oli tunnetusti riidanhaluinen ja myös viinaan menevä. Wanochiukset myivät Utukan v. 1808 Leinolan Tuomaalan Tuomaalle, joka lähti Hatanpään lampuodiksi joutuneelta

tilaltaan. Myyjäperhe siirtyi itse Utukan Rauhamäen torppaan.

Vuonna 1822 Utukka siirtyi Tuomaan pojalta vävyille, joka oli naapuritalon Hempuran omistaja Benjam Lilius. Talot yhdistettiin ja Liliukset vakiintuivat vähitellen aitolahtilaiseksi Utukan talonpoikaissuvuksi. Tosin Utukan rinnalla käytetään heistä mm. kirkonkirjoissa pitkälle 1800-luvun loppupuolelle saakka Hempuran liikanimeä.

Utukan aikaisemmilla omistajilla ei juuri tunneta sukuyhteyksiä Aitolahden muihin taloihin, mutta näillä Liliuksilla sitäkin enemmän. Tyttäriä lähti emännäksi Lampulle, Korvelle ja Nurmin Juopolle sekä Juho Hempurasta tuli isäntä Niemi-Mikkolaan. Heidän kauttaan on Aitolahdella vieläkin runsaasti Liliusten jälkeläisiä.

Utukan pinta-ala oli vielä v. 1930 250 ha, mutta sen jälkeen siitä on lohkottu osia eri asutustiloihin.

HEMPURA. Vanhin tunnettu Hempuran omistaja eli Hempurainen tunnettiin myös nimellä Rahola. Tämä nimi katosi maakirjasta kuitenkin heti alkuunsa ja talolle vakiintui Hempuran nimi.

Aivan aluksi talo oli, kuten muuten muutkin Palonkylän talot, hyvin toimeentuleva, mutta kun tultiin hallaiselle 1600-luvulle, kylän elintaso laski ja Hempurakin autioitui kolmeen eri otteeseen.

Isonvihan jälkeen talonpitäjänä tapaamme iäkkään Simo Matinpojan. Hänen sukunsa viljeli Hempuraa neljässä polvessa noin 60 vuotta, kunnes vaihtoivat sen Liliusten kanssa Suinulan Nikkilän puoliskoon.

Hempuran ostanut Benjam Lilius oli hovioikeuden auskultantti ja maanjako-oikeuden sihteerijä hänen vaimonsa Ulrika, Sarkolan sotilasvirkatalon vuokraajan tytär. Ulrika oli palveluksessa Messukylän ruustinnalla, Maria Thauvonialla, eli Benjamin äidillä. Täällä heille syntyi tytär, myös Ulrika v. 1779. Epäsäätyinen

avioliitto vaati kuitenkin aikansa kypsyttelyä ja heidät vihittiin vasta v. 1782.

Tässä polvessa Liliuksia pidettiin vielä säätyläisinä, lapsilla oli kotiopettaja ja kirkonkirjoihinkin tyttäret merkittiin mamseleiksi. Säätyläisavioliitot eivät kuitenkaan enää onnistuneet ja niin he talonpoikaistuivat.

REKOLA. Rekola oli aluksi vain 1 äyriin suuruinen ja Rentto 1/2 äyriä. Kummankin veroluku nousi nopeasti ja hopeaveroluettelossa kummankin arvo on yli 100 markan. Aluksi Rekolan isäntä tunnetaan Simo Sällinä, Rekola siitä tuli vasta Simon pojanpojan, Reko Olavinpojan mukaan. Renton isäntä oli Heikki Rentzoi. Hänen talonsa katoaa maakirjoista v. 1683 ja liitetään Rekolaan.

Rekolankin säilyminen oli 1600-luvulla vaakalaudalla, koska se oli parhaimmillaan 14 vuotta yhtäjaksoisesti autiona ja välillä aivan asumattomanakin. Talon otti autiosta viljelyyn v. 1669 Yrjö Erkinpoika Rekola ja hänen suvullaan siitä kehkeytyi vähitellen vahva ja arvostettu tila. Tämän suvun hallussa Rekola oli yli 250 vuotta. Suvulle oli ominaista suuri lapsiluku, josta usein nuoremmat pojat jäivät setämiehiksi taloon ja näin myös edulliseksi työvoimaksi.

Rekola oli merkittävä lähiseutujen talonpoikaissukujen keskipiste. Tyttären avioliittojen kautta suku levisi Mikkolaan kahteenkin otteeseen, Utukalle, Junkkarille ja sieltä edelleen Lampulle ja Laalahteen, Teiskon Kulkkilaan ja Kivirantaan, josta takaisin Korvelle sekä Harjun Pispalle. Emäntiä saatiin Aitonimestä, Mikkolasta ja Takahuhdin Jussilasta ja yksi poika päätyi isännäksi Pietilä/Aitoniemeen.

Tämänkin suvun elinvoima ehtyi 1800-luvun loppupuolella. Kun kolme perättäistä Rekolan isäntää oli kuollut 21-34 vuotiaina, myytiin tila Enqvist Oy:lle. Myöhemmin 1920- ja 1930-luvuilla talon maat pirstottiin useaksi

pienemmäksi asutustilaksi.

PARTOLA JA HOLVASTI.

Partola ja Holvasti sijaitsevat Sorilanjoen eteläpuolella, ja ne ovat muodostaneet joskus oman kylänsä. Myöhemmin ne luettiin Palon kylään ja nyt ne kuuluvat Sorilaan. Molemmat talot kuuluivat Partolan eli Partojen suvulle. Talot ovat varmaankin olleet alunalkaen samaa kantatilaa ja yhdeksi ne sittemmin taas yhdistyivät. Partoja tunnettiin jo ennen maakirjojen aikaa luottamusmiesluetteloissa ja Mikko Partolalla oli erämaaomistuskin Ruovedellä.

Nuijasodan seurauksena kumpikin talo sai ratsumiehen omistajakseen ja Partojen suku hävisi kylästä. Holvastin sai Yrjö Holvasti, joka asui Vehmaisissa Holvastin ratsutilalla. Palon Holvasti oli hänen aikanaan pitkiä aikoja autiona ja aivan asumattomanakin ja vuoden 1697 maakirjassa on tyly lause "koko talon väki kuoli nälkään", kuten kävi myös Partolassa.

Partola läänitettiin puolestaan Otavalan Tuomas Prydzille ja se oli asuttuna hieman naapuriaan paremmin, mutta tavantakaa sielläkin talonpitäjä vaihtui. Talo lienee ollut nälkävuosista isonvihan päättymiseen saakka autiona.

Vuonna 1787 Partola ja Holvasti yhdistyivät, kun komissarius Kjellroos osti ne molemmat. Tämän jälkeen tilat olivat runsaan puolivuosisataa säätyläisomistuksessa, jossa kuitenkin omistajat vaihtuivat tavantakaa. Omistajia olivat maanmittari Pelander, majuri Knorring, luutnantti Eklöf, Otto Meurman ja kauppias Lindberg.

MIKKOLA. Nurmin kylän oletetaan olevan Aitolahden vanhinta asuin-aluetta, jonka synty ajoittunee 1300-luvun lopulle. Kylää asutti Antilan ja Markkulan suvut sekä lisäksi pieni Nattarin talo. Antiloita oli Ketaralla, Kokilla, Kovapäällä ja Nivarissa sekä Markkuloita Juopolla ja Mikkolas-sa.

Kolmen äyriin suuruinen Mikkola oli aluksi selvästi Nurmin vaurain talo, jossa hopeaveroluettelon mukaan oli jopa 8 lehmää ja omaisuuden yhteisarvo oli 160 markkaa.

Vuonna 1619 talo siirtyi korpraali Reko Mikonpojalle. Tästä Rekosta sitten alkoikin yksi Aitolahden pitkäaikaisempia talonpoikaissukuja, jonka jälkeläisiä asuu vieläkin Aitolahdella. Sukuyhteys oli kyllä katkeamaisillaan vuonna 1745, jolloin talo siirtyi edellisen isännän serkun miehelle.

Tämä Matti jakoi talonsa kahtia pojalle ja vävyille. Pojan osuus sai nimekseen Niemi-Mikkola ja vävyn osuus Kangas-Mikkola.

Niemi-Mikkolassa säilyi Mikkolan suku vielä noin 100 vuotta. Suvun sammuminen Niemi-Mikkolassa noudatti jo tutuksi tullutta 1800-lukuista kaavaa. Isännät kuolivat hyvin nuorena ja talo siirtyi lesken uuden miehen omistukseen eli Juho Hempuralle.

Tämän poika myi v. 1903 osan tilasta sahanomistaja G. Lönnqvistille. Myyty osuus sai Niemi-Mikkolan nimen ja jäljelle jääneestä osuudesta tuli Rumootan-Mikkola, joka on edelleenkin suvulla.

Kangas-Mikkolan osana oli joutua Hatanpään omistukseen. Vanha Mikkolan suku sinnitteli kuitenkin talossa lampuotiviljelijöinä liki koko sen satavuotisen kauden, jonka Hatanpään omistus kesti. Lopuksi Mikkolan pojat Erland ja Edvard Niemi ja Kustaa Nurmi lunastivat talon Hatanpäältä ja jakoivat sen keskenään Kangas-Mikkolan, Pihlajamäen ja Aromäen tiloiksi. Kangas-Mikkola joutui pian Vilho Rikalalle, mutta Pihlajamäki ja Aromäki jäivät suvulle. Näiltä osin Mikkola on ollut yli 370 vuotta saman suvun hallussa.

JUOPO. Juopon omistajat olivat aluksi Markkulan sukua, joka kuitenkin katosi talosta jo 1500-luvulla. Juopon nimen talo sai 1600-luvun alussa omistajansa Matti Sipinpoika Renton aikana. Nimi kertonee jotain isännästä.

Vanhin merkintä talosta on vuodelta 1514, jolloin Niilo Markkula oli lautamiehenä. Hänellä oli myös eräomistus Ähtärin Vehunperällä.

Omistus Juopossa vakiintui v. 1643, kun silloisen Hannu Yrjönpojan jälkeläiset viljelivät sitä aina 1800-luvun puoliväliin saakka. Juoposta tuli 1800-luvun alkupuolella sisarukset emänniksi molempiin Mikkoloihin ja tämän kautta on Juopon sukua Aitolahdella Kangas-Mikkolan sukua olleen Aitolahden seurakunnan pitkäaikaisen suntion, Uno Niemen, jälkeläiset ja Niemi-Mikkolan kautta esim. Pihlajamäet.

Juopo myytiin ruukinpatruuna Kustaa Wasastjärnille v. 1858 ja tältä se siirtyi J. Ahlmannille ja sitten vuonna 1915 Nattarille. Juopon maista on lohkottu useat Nurmin asuinviljely- ja asuntotilat.

KOVAPÄÄ. Kovapää oli Antilan suvun tiloja, mutta jo v. 1553 esiintyy Antilan rinnalla liikanimi, Kovapää. Se oli veroluvultaan yhdenmukaisesti muiden Nurmin tilojen kanssa 3 äyriin suuruinen.

Nurmin kylä lienee ollut Aitolahden kulmakunnan muita kyliä asumiskelpoisempi, koska siellä ei edes 1600-luvun ankeissa olosuhteissa juuri tavata tilojen autioitumista.

Antilan suvun kausi Kovapäällä kesti vuoteen 1671, jolloin sen isäntä Frans Tuomaanpoika muutti Köllille. Kovapään omistajasuku vaihtui isonvihan aikana, kohta Suomen sodan jälkeen ja taas v. 1871. Vuonna 1812 osti Kovapään Muotialan Heikki Messukylästä. Suku kuitenkin sammui Kovapäällä lapsettomuuteen. Nykyinen Kivekään suku tuli Kovapäälle Lempäälästä.

Kovapään pinta-ala oli v. 1930 137 ha, josta peltoa 40 ha.

KOKKI. Kokinkin alkuperäiset omistajat olivat Antiloita. Heidän kauttaan kesti talossa nähtävästi vuoteen 1679. Heidän aikanaan talo mainitaan hetken autionaikin,

mutta asuttuna se silti oli kaiken aikaa. Kokin nimi mainitaan talol- la ensikerran vasta isonvihan alla.

1600-luvun puolivälin vaikeina vuosina Kokin asutus oli vakaata, mutta leipä ei liene ollut siellä leveätä, koska esim. v. 1668 esiintyy isännän Vappu-sisaresta maininta, että "kerjää leipänsä".

Suurien nälkävuosien jälkeen talo joutui Antti ja Matti Pertunpojan haltuun. Matti Pertunpoika eli 101 vuoden ikään ja hänen vaimonsa, Liisa, 90-vuotiaaksi, mikä oli noina vuosina hyvin harvinaista. He lähettivät poikansa, Antin, Porin kouluun ja edelleen Turkuun, josta hän valmistui papiksi. Hän ajoi v. 1741 pitäjäläisten asiamiehenä kannetta nimismies Yrjö Collinia vastaan tämän väärinkäytöksistä ja liikaa perityistä veroista. Collin kiisti kaiken ja alkoi käräjäpaikalla uhkailemaan talonpoikia sillä seurauksella, että nämä pelästyneinä peruuttivat Antti Kokille antamansa valtakirjat ja luopuivat kanteesta.

Vuonna 1820 talon vävy, Erkki Laalahti, myi Kokin Ahlmanin koulun opettaja Emmanuel Leistedtille, jonka suvulla se oli tämän vuosisadan alkuun saakka ja siirtyi sitten heiltä Rikaloille. Leistedtit jättivät Kokin vanhan talouskeskuksen Juopon lahden rannalla itselleen ja siellä on vieläkin tallella 1700-luvulta olevaa vanhaa rakennuskantaa huolellisesti entistettynä.

KETARA. Kahden äyrin suuruinen Ketaran talo oli Esko Niilonpoika Antilan omistuksessa. Esko Antila oli pitäjäläisten luottomies, koska hänet mainitaan v. 1554-1578 vallan 31. käräjillä lautamiehenä. Esko Antilalla oli liikanimenä Ketara, joka sitten vähitellen vakiintui talonkin nimeksi.

Esko Antila ja hänen poikansa Tuomas viljelivät Ketaraa peräjä- keen liki sadan vuoden ajan ja suvun hallussa se oli aina vuoteen 1826 eli yhteensä lähes 300 vuotta. Ketaran sukuoikeus oli siirty-

nyt Hatanpäälle v. 1791.

Vuonna 1831 lampuodiksi tuli Yli-Kulkkaan Juho, jonka vaimo oli Kulkkaan talon tyttäriä. Tämä Kulkkaan haara viljeli Keta- raan vuosisadan vaihteeseen, jol- loin he myivät sen Gösta Idmanil- le. Idmanilta talo siirtyi tehtai- lija Väinö Aaltoselle, tältä tehtailija Väinö Hyppöselle ja nykyään se on Adventtiseurakun- nan vanhainkotina.

Ketaralla oli Kitu-niminen sotilastorppa 1700-luvun puolivä- lissä. Sitä asui aluksi Nurmin ruotusotamies Yrjö Nurmelin ja hänen jälkeensä talostaan luopunut Nattarin Henrik Numfelt.

NATTARI. Nattari oli aluksi kylän pienin talo, vain yhden äyrin suuruinen. Sen isäntä Niilo sai kohta lisänimen Nattari = Snattare = näpistelijä. Myös hopeaverolu- etelon mukaan Niilo oli köyhä, omaisuutta vain 42 markan verran.

Tilanne kuitenkin muuttui nopeasti, kun v. 1585 Nattarin omistajaksi tuli ratsumies Klemet- ti Martinpoika, jonka aikana veroluku nousi 3,5 äyriin. Kleme- tin poika Matti ja vävy Esko olivat myös ratsumiehiä ja Esko myös veronkantaja. Matti ratsasti Keson Erkin kanssa samassa Hans v. Lundenin eskadronassa.

Suurten nälkävuosien alla talo joutui rykmentin majoittaja Erkki Räikän haltuun, mutta sota- vuosien räsitystä ei hänenkään sukunsa kestänyt.

Vielä sodan aikana tuli taloon uusi suku, joka puolestaan viljeli sitä noin sadan vuoden ajan viisi sukupolvea. Eräs näistä isännistä käytti nimeä Henrik Numfelt ja hän toimi Messukylän siltavoutina. Virkamiehenä hän oli hyvin pikku- mainen ja riidanhaluinen ja hänet tunnettiinkin lukuisista käräjäju- tuistaan. Lopuksi hän menetti virkansa ja talonsa ja muutti asumaan itsellisenä Ketaran Kitu- torppaan.

Nattarin sai nyt vanhaisännän lanko Matti Kölli ja hänen vaimon- sa Liisa Kulkas. Liisan kuoltua v. 1809 Matti meni uusiin naimi-

siin, muutti talosta ja perhe hajaantui.

Tämän jälkeen Nattari oli kauan kauppatalona, jonka omistajina tunnumme mm. Kangasalan Frestadiukset ja Lemetyt. Vuonna 1889 Nattarin osti Juopon talon lampuotiviljelijän poika, Juho Kustaa Juva, jonka jälkeläiset edelleenkin taloa pitävät. Vuonna 1915 lunasti Juho Nattari myös vanhan kotitalonsa Juopon pääosat Wasastjärniltä itselleen.

Nattarin pinta-ala oli liitoksen jälkeen 310 ha, josta peltoa 45 ha.

Maatilojen tulevaisuus Aitolahdella

Tällä hetkellä tuntuu siltä, että Aitolahden talonpoikainen kulttuuri elää viimeistä jaksoaan. Kaupunki tunkee perinteistä maaseutumiljöötä tieltään. Huvilasutus on vienyt rannat, metsäyhtiöt ovat pilkkoneet tiloja, kuten esim. Aitoniemen, Peukusen ja Rekolan. Osa tiloista on hävinnyt naapureiden oston kautta, kuten Kölli, Hempura, Holvasti, Partola ja Juopo ja osa on pilkkoutunut sukupolvenvaihdoksissa, kuten Kupi, Mikkola, Keso, Ruokonen, Laalahti ja Korpi.

Tampereen kaupunki hankkii aktiivisesti Aitolahdelta maapohjaa haltuunsa tulevan, kaupunkirakenteen laajentumisen varalle. Nyt se omistaa Keson ja Peukusen ja osia monista muistakin taloista. Kiihkisen puolisko on seurakunnan omistuksessa ja Ketara Adventti-seurakunnalla.

Tilojen entiset sivupellot ja niityt pensoittuvat, metsän puusto kaatuu laajoissa aukkohakuissa ja kalliitakin jo louhitaan tieainekseksi. Todella toimivat maatilat on luettavissa enää yhden käden sormilla.